

Антропоніми як етномаркований елемент

ФО та їх вплив на формування фразеологічного значення

Стаття розглядає вплив конотативного значення ономастичного компонента ФО, яке тісно пов'язане з такими екстралінгвістичними факторами розвитку суспільства, як культура, на значення цілого фразеологізму. Автор використовує лінгвокультурологічний підхід для дослідження взаємовпливу мови і культури на прикладі ФО з антропонімами.

Ключові слова: *ономастичний компонент; конотативне значення; етномаркованість (компонента, фразеологізму), фразеологічне значення.*

Статья рассматривает влияние коннотационных значений ономастического компонента ФЕ, тесно связанных с такими экстралингвистическими факторами развития общества, как культура, на значение фразеологизма в целом. Автор использует лингвокультурологический подход в исследовании взаимодействия языка и культуры на примере ФЕ с антропонимами.

Ключевые слова: *ономастический компонент, коннотативное значение, этномаркированность (компонента, фразеологизма), фразеологическое значение.*

The article deals with the influence of the onomastic component and its connotative meanings in a PU. Such meanings are closely connected with numerous extralinguistic factors of society development, such as culture, and strongly effect the meaning of the whole PU. The author uses linguocultural method when researching the interrelations of language and culture in PU including an anthroponym.

Key words: *onomastic component; connotative meaning; ethnic markedness (of a component or a phraseologism), phraseological meaning.*

Фразеологізми є унікальним утворенням в системі мови, оскільки лише їм притаманна “асиметричність експонентної і змістової структури” [1:20]. Іншими словами, компоненти ФО певною мірою втрачають свою денотативну спрямованість і набувають нових елементарних смислових компонентів.

ФО з ономастичним компонентом, у свою чергу, є особливим видом ФО завдяки особливій семантичній трансформації оніма. Річ у тім, що власну назву прийнято вважати найконкретнішою і разом з тим найабстрактнішою одиницею мови. Вона називає індивідуальний предмет, який, однак завжди належить до певного класу, роду, є показником родового функціонального поняття. Тому будь-який онім завжди асоціюється з певним загальним поняттям. Так, антропоніми *Peter, Jack* викликають в уяві мовця особу чоловічої статі, а *Glasgow* – назва міста.

Однак, у семантичній структурі оніма існує не лише денотативне, тобто основне, конкретне значення, а й конотативне. Причому для носіїв різних мов конотативний компонент може бути неоднаковим для однієї й тієї ж власної назви (ВН), адже цей компонент тісно пов'язаний з позамовними даними про денотат.

Так, наприклад, в українській мові антропоніми *Петро, Павло* у фразеологічній системі співвідноситься з поняттям пересічного чоловіка (якщо вони взяті окремо). Ужиті ж разом вони викликають асоціацію з апостолами Ісуса Христа, згаданими в Біблії, та, можливо, зі святом мучеників Петра і Павла, яке набуло популярності в Україні в добу християнства. Тому британський фразеологізм “*to rob Peter to pay Paul*” буде викликати саме конотації пересічності (річ у тім, що в Біблії немає відповідного епізоду, де б грабували Петра, щоб заплатити Павлові). Але в англійців ця ФО викличе інші образи, оскільки характер конотацій залежить від ситуативно-психологічних, соціально-лінгвістичних, історико-культурних та власне мовних причин. У

випадку з онімами ці причини виявляються значно виразніше, ніж у будь-яких інших випадках [2:71], оскільки, як уже було згадано, ВН поєднують у свідомості індивідуалізований об'єкт із класом, до якого він належить. Таким чином, обидва поняття трансформуються в одне, котрому притаманні конотативні значення обох компонентів. Отже, прислів'я *to rob Peter to pay Paul* у не-носіїв англійської мови викличе лише уяву про неадекватне ставлення до однієї людини на користь іншої. Попри це для британців, а особливо лондонців, це прислів'я і згадані тут антропоніми мають особливе забарвлення. Як пояснює британський мовознавець В.Х.Коллінз у своїй “Книзі англійських ідіом”, цей фразеологізм означає “...узяти від однієї особи, справи і т.д., щоб віддати іншому, іноді з **імплікацією несправедливості**” [3]. Це суттєве доповнення впливає з нижчеописаного історичного факту, який мав місце в час особливого поширення цього прислів'я. Виявляється, в 1550р. єпархія Вестмінстера, покровителем якої є Св. Петро і в якій розташовано Вестмінстерське абатство, була знову приєднана до єпархії Лондона. Тоді маєтки Паддінгтон і Вестбурн – у минулому власність абатства – передали єпархії Лондона, в якій розташовано собор Св. Павла, чийм патроном вважають Св. Павла [3].

Таким чином, для глибоко релігійних англійців екстралінгвістичні фактори вказують на значно глибший зміст і виявляють емоційний компонент конотативного значення в дещо іншому ракурсі, ніж це здається на перший погляд тому, хто вивчає англійську мову. З такої точки зору важко сприйняти порівняння цього фразеологізму із тим, що наводить О.В.Кунін – Тришкин кафтан [4:574].

ФО *to rob Peter to pay Paul* у рамках такого аналізу дає можливість відслідкувати творення фразеологічного значення. Адже антропоніми, вжиті тут, є не просто іменами чоловіків – релігійних провідників британців (в переважній більшості християн). Вони є також метонімічними назвами соборів і єпархій, які мали власність. А, як відомо, приватна власність, а тим більше приватна власність церкви – святе для європейця. Ці конотації наклалися на

денотативне значення і, витіснивши його, стали домінуючими у значенні фразеологізму.

Етимологія ФО допомагає глибше прослідкувати зв'язок мови і культури суспільства на різних рівнях, а отже, усвідомити й проаналізувати компоненти значення ФО, які без фонових знань залишаються недоступними розумінню іншомовних осіб. Це добре видно на прикладі ФО з ономастичним компонентом, які позначають пересічного обивателя в англійській мові. А таких є достатньо: *John Bull*; *John (Johnny)*; *Aunt Edna*; *Tom, Dick and Harry*; *Tommy Atkins*, і т.д. при порівнянні цих ФО видно, що основним їх значенням є “звичайна людина, яких багато”. На перший погляд це зумовлено високою частотністю вживання таких імен, як Джон (укр. Іван). Однак конотативні компоненти значень при внесенні самими ВН і пов'язані з екстралінгвістичною інформацією дають можливість диференціювати ці ідіоми, реконструювати їхні первісні значення з метою правильно розуміти самі ФО в мовленнєвому дискурсі. Такий підхід особливо потрібний перекладачам, оскільки їм недоступний контекст уживання тієї чи іншої ФО так, як носіям мови. Тому культурне підґрунтя просто необхідне для якнайповнішої передачі змісту ідіоми якщо не через відповідник, то хоча б описово.

Наприклад, ФО *John Bull* має своїм джерелом памфлета Джона Арбетнота (1667 - 1735) [5:264], у якому змальовано типового англійця-фермера. Карикатура на сторінках збірника з памфлетом зображала добродушного, простакуватого англійця в підтяжках і з кружкою елю.

Для порівняння: фразеологізм *Tommy Atkins* нічого спільного з фермерством не має, а служить прізвиськом для рядового англійського солдата. Це тому, що у військовому уставі солдата умовно називали Томасом Аткинсоном [5:485], коли потрібно було дати зразок заповнення офіційного документу.

Отож, два імені, які досить часто зустрічаються в англомовних країнах, крім поняття звичайності несуть певне емоційне й експресивне навантаження: іде розрізнення за приналежністю до соціального прошарку і в першому

випадку (*John Bull*) вчувається ще й легка сатира, адже це був персонаж памфлету.

ФО *Aunt Edna*, у свою чергу, має також літературне походження – це персонаж, створений англійським драматургом П.Раттігеном, - і має на увазі театралку з консервативними смаками. Детальний опис “тітки Едни” можна знайти в передмові до збірника п’єс Раттігена [4:54]. Він називає її симпатичною дамочкою середнього віку і середнього класу (“middle class, middle - aged” [4:54]), і вказує, що її інтелектуальний рівень дуже невисокий. Тут прямий опис образу створив певні конотації значення ФО і закріпив їх за конкретною ВН *Aunt Edna*. Отже, ця ідіома суттєво відрізняється від перших двох завдяки конотативному значенню, яке має яскраво виражене національно-культурне маркування (в українській мові, наприклад, немає слова на позначення театралки з поганим смаком, очевидно, через відсутність такої потреби; хоча такі жінки є серед українок, проте театр не настільки увійшов у життя українців, щоб з’явилася необхідність маркувати це явище в житті соціуму).

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що ономастичний компонент ФО робить її культурно маркованою, впливає на її зміст особливим чином, привносячи свій колорит, зумовлений такими чинниками, як етимологія фразеологізму, ставлення народу до ВН або до явища чи події, з котрими онім пов’язаний. Крім того, ВН впливає на значення ФО на кількох рівнях, зумовлюючи синонімію значень ідіом на одному з них, але диференціюючи ідіоми на іншому. Ономастичний компонент робить ФО експресивнішою, образною, завдяки чому сама ФО стає чудовим лаконічним засобом передачі більшої кількості інформації, в тому числі емоцій.

Список літератури

1. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології. – Харків, 1987.
2. Говердовский В.И. Диалектика коннотации и денотации // Вопросы языкознания. – 1985 – №2.

3. Коллинз В.Х. Книга английских идиом. – Л. Учпедиз, 1960.
4. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. – М.: “Русский язык”. – 1984.
5. Рум А.Р.У. Великобритания. Лингвострановедческий словарь. – М.: “Русский язык”. – 2000.